УДК 373.3.011.3-051:005.336.5]:364-152(043.5)

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2\(7\)-333-343](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-2(7)-333-343)

Кінах Неля Володимирівна кандидат економічних наук, доцент кафедри педагогіки та психології, Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, вул. Винниченка, 31, м. Луцьк, 43001, <https://orcid.org/0000-0002-9025-6514>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА УЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито методологічні підходи до формування професійно-педагогічного підприємництва учителя в системі неперервної освіти. Розглянуто сучасні наукові розвідки з означеної проблеми, визначено теоретичне її підґрунтя в системі неперервної освіти. Складність предмета дослідження зумовила його розгляд на методологічному рівні у вимірах аксіологічного, акмеологічного, системного, синергетичного, особистісно-діяльнісного, ресурсного, інтегративного підходів у їхній єдності. Доведено, що акмеологічний підхід орієнтує освітній процес на цілісний і стійкий професійний розвиток педагогів з новим інтегративним способом креативного мислення, сформованими здатностями самореалізації та адаптації в освітньому середовищі, тобто тих чинників, які закладено в основу підприємництва учителя, при цьому самоактуалізація та саморозвиток – це цінності аксіологічного плану, а професійно-педагогічне підприємництво – не базова, але інструментальна цінність. Системний підхід застосовуємо до аналізу професійної підготовки вчителя як множини взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільністю функцій та мети, єдністю управління та функціонування, що надає можливість представити цілісність структури особистості учителя в єдності всіх компонентів його професійно-педагогічної, особистісної та суспільної спрямованості. Синергетичний підхід ґрунтується на домінуванні в освітній діяльності самоосвіти, самоорганізації, самоврядування й полягає у впливі на процеси формування професійно-педагогічного підприємництва учителя, що стимулює та спонукає до дії задля його саморозкриття та самовдосконалення, самоактуалізації у процесі співпраці з іншими людьми. У контексті нашого дослідження особистісно-діяльнісний підхід застосовується через таку організацію освітнього процесу, за якої педагог діє як активний суб'єкт пізнання і сам є ініціатором власного професійного саморозвитку, планування етапів навчальної діяльності пов'язаної з вивченням аспектів підприємництва в освіті.

Ключові слова: аксіологічний підхід, акмеологічний підхід, синергетика, системний підхід, особистісно-діяльнісний підхід, ресурсний підхід, інтегративний підхід, професійно-педагогічне підприємництво.

Kinakh Nelia Volodymyrivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of the Volyn Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Vinnichenko St., 31, Lutsk, 43001, <https://orcid.org/0000-0002-9025-6514>

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE FORMATION OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL ENTREPRENEURSHIP OF TEACHERS IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATION

Abstract. The article reveals the methodological approaches to the formation of professional and pedagogical entrepreneurship of teachers in the system of continuing education. Modern scientific research on this problem is considered, its theoretical basis in the system of continuing education is determined. The complexity of the subject of research led to its consideration at the methodological level in terms of axiological, acmeological, systemic, synergetic, personal-activity, resource, integrative approaches in their unity. It is proved that the acmeological approach orients the educational process on holistic and sustainable professional development of teachers with a new integrative way of creative thinking, formed abilities of self-realization and adaptation in the educational environment, ie those factors which are the basis of teacher entrepreneurship plan, and professional and pedagogical entrepreneurship - a basic but instrumental value. We apply a systematic approach to the analysis of teacher training as a set of interrelated elements united by common functions and goals, unity of management and functioning, which provides an opportunity to present the integrity of the teacher's personality structure in the unity of all components of his professional, personal and social orientation. The synergetic approach is based on the dominance of self-education, self-organization, self-government in educational activities and is to influence the formation of professional and pedagogical entrepreneurship of teachers, which stimulates and encourages action for self-disclosure and self-improvement, self-actualization in cooperation with others. In the context of our study, the personal-activity approach is applied through the organization of the educational process, in which the teacher acts as an active subject of knowledge and initiates his own professional self-development, planning stages of educational activities related to studying aspects of entrepreneurship in education.

Keywords: axiological approach, acmeological approach, synergetics, system approach, personal-activity approach, resource approach, integrative approach, professional-pedagogical entrepreneurship.

Постановка проблеми. В складних умовах сьогодення модернізація системи освіти створює фундамент динамічного, економічного зростання та соціального розвитку суспільства. Тому завданням сучасної освіти є сформулювати учителя, спроможного до гнучкої зміни способів і форм професійного розвитку та

життєдіяльності, а формування ключових компетентностей, що відповідають основним видам діяльності педагога, стає актуальним завданням освітнього процесу в системі неперервної освіти. Модернізована неперервна освіта повинна створити умови для професійного становлення сучасного учителя та формування його готовності до професійного успіху. Сучасні заклади, які працюють в системі неперервної освіти покликані шліфувати професійні цінності педагогічних працівників і розвивати їх здатність навчатися впродовж життя. Вітчизняний і світовий ринки праці випробовують особистісну, професійну та підприємницьку зрілість українських педагогів. З огляду на це, вся система сучасної української освіти працює над зміною своєї змістової парадигми. У фокусі педагогічної уваги – гармонійна особистість, успішний професіонал-інноватор, учитель-підприємець. Відтак, для професійного розвитку учителя неперервна освіта має стати інтелектуальним середовищем, де закладаються основи становлення педагогів професіоналів – особистісно зрілих, соціально відповідальних, патріотичних, інноваційних, здатних розвивати економіку і конкурувати на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне обґрунтування питання методології досить складне, оскільки в сучасній науковій літературі немає певних конкретних алгоритмів розкриття основних положень тієї або іншої проблеми. Методологія (від грец. *methodos* – шлях дослідження, *logos* – навчання) відповідно до визначення філософського енциклопедичного словника є системою принципів і способів організації й побудови теоретичної та практичної діяльності. Теорію системного підходу розробляли Г. Ананьїн, В. Афанасьєв, І. Блауберг, В. Волкова, В. Давидов, А. Урсул, А. Уємов, П. Щедровицький, Е. Юдін та ін. Аксиологічний підхід виходить із засад педагогічної аксиології (від грецьк. *axios* – «цінний»), яка дозволяє вивчати явища відносно виявлення їх можливостей задовольняти потреби, розв'язувати завдання гуманізації суспільства, що набуває неперевершеної значущості в підготовці вчителя (Г. Васянович, В. Гриньова, П. Гусак, І. Зязюн, Т. Іванова, М. Каган, Н. Крилова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мільто, В. Рибалка, О. Сухомлинська та ін.). Акмеологічний підхід реалізує основні засади педагогічної акмеології, розкриті в працях К. Абульханової-Славської, В. Алфімова, О. Бодальова, В. Вакуленко, Н. Гузій, А. Деркача, Н. Кузьміної, С. Пальчевського, Л. Рибалко, О. Темрук та ін. Деякі вчені займаються дослідженням ресурсного підходу в системі освіти, зокрема Т. Цецоріна досліджує проблему організації освітнього процесу на основі ресурсного підходу, Т. Рогова – принцип урахування ресурсів особистості як один із принципів персоналізованого підходу, В. Павленко доводить значущість ресурсно-стильового комплексу методів тощо. Як зазначають М. Артишевська, О. Вознюк, І. Козловська, Н. Світловська та інші науковці, інтегративний підхід в освіті – це підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність у процесі формування професійно-педагогічної компетентності учителя.

Мета статті полягає у визначенні та обґрунтуванні методологічних підходів до формування професійно-педагогічного підприємництва як складової професійного розвитку педагога в системі неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. За роки незалежності на теренах України вже розробили гуманістичні підвалини філософії освіти і, зокрема, післядипломної, згідно з якою підвищення кваліфікації учителя треба розглядати як створення умов саморозвитку та самореалізації конкурентоспроможного фахівця на ринку освітніх послуг. Складність предмета дослідження зумовила його розгляд на методологічному рівні у вимірах аксіологічного, акмеологічного, системного, синергетичного, особистісно-діяльнісного, ресурсного, інтегративного підходів у їхній єдності.

У сукупності методологічних принципів філософського рівня найбільш значущим для досягнення мети нашого дослідження є аксіологічний підхід (від грецької *axios* – «цінний»). У «Новітньому філософському словнику» аксіологія тлумачиться як «філософська дисципліна, що займається дослідженням цінностей як смислоутворювальних основ людського буття, що задають направленість і мотивацію людському життю, діяльності, конкретним діям і вчинкам» [5]. У другій половині ХХ століття була створена педагогічна аксіологія, функція якої – вивчення явищ задля виявлення їхніх можливостей у задоволенні пізнавальних й особистісно-розвивальних потреб, сприяння процесу гуманізації суспільства та його культуротворчому поступу (Г. Васянович, В. Гриньова, І. Зязюн, Н. Крилова, М. Каган, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мільто, В. Сластьонін, О. Сухомлинська та ін.) Вибір аксіологічного підходу методологічної основи формування професійно-педагогічного підприємництва учителя дає можливість визначити зміст цього процесу як систему цінностей, опанування якими потенційно працює на реалізацію ціннісно-світоглядного складника розвитку педагогічної освіти в Україні, утвердження функціональності й універсальності гуманістичних ідей. Загалом концепція дослідження передбачає наповнення освітніх програм, що вивчаються в закладах післядипломної педагогічної освіти цінностями самоактуалізації та саморозвитку учителя засобами проектування й реалізації підприємницького типу мислення. У цьому аспекті самоактуалізація та саморозвиток – це цінності аксіологічного плану, а професійно-педагогічне підприємництво – базова, але інструментальна цінність.

Акмеологічний підхід орієнтує освітній процес на цілісний і стійкий професійний розвиток педагогів з новим інтегративним способом креативного мислення, сформованими здатностями самореалізації та адаптації в освітньому середовищі, тобто тих чинників, які закладено в основу підприємництва учителя. Акмеологічні технології науковці репрезентують як інтегровану систему, що об'єднує технології проектування і реалізації освітньої програми; управління організаційно-педагогічними процесами; виховання духовно-морального потенціалу людини; успішного навчання; акмеологічного супроводу педагогічного процесу [7]. Важливим завданням акмеологічного підходу в

контексті досліджуваної проблеми є прогресивне особистісно-професійне становлення педагога до високого рівня професіоналізму засобом формування таких якостей, як активність, відповідальність, самостійність, амбітність, креативність, впевненість у власних силах, ризикованість, а також здатності до самостійного прийняття рішень, самовдосконалення, рефлексії, самокорекції. Реалізація акмеологічного підходу забезпечить посилення професійної мотивації учителів, стимулювання їхнього творчого потенціалу, виявлення й використання особистих ресурсів для досягнення успіху в професійній діяльності за допомогою формування акмеологічної спрямованості особистості.

Системний підхід застосовуємо до аналізу професійної підготовки вчителя як множини взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільністю функцій та мети, єдністю управління та функціонування, що надає можливість представити цілісність структури особистості учителя в єдності всіх компонентів його професійно-педагогічної, особистісної та суспільної спрямованості. Системний підхід у педагогічній науці застосовують як метод аналізу об'єктів, явищ або процесів, які мають певну кількість елементів, поєднаних взаємними зв'язками, спільними функціями, метою, та які утворюють цілісність. Системний підхід визначає межі педагогічної системи, її компоненти, їхні взаємозв'язки, закономірності їхньої взаємодії та функціонування, з'ясування системоутворювальних чинників, моніторингу та прогнозування результатів навчання і виховання, визначення стратегій управління системою тощо. Системний підхід не утверджує за специфікою об'єкта властивості його елементів, а детермінує його за характером взаємодії цих елементів. Тому першочерговим стає завдання пізнання характеру і механізму цих зв'язків і стосунків людини й суспільства, людей усередині певного співтовариства [4]. Також актуальними видаються такі положення системного підходу [13], які треба враховувати під час побудови й аналізу педагогічних систем: система – цілісне утворення; система в структурному ракурсі характеризується наявністю стану, руху, розвитку, динаміки; система як ціле характеризується своїми функціями, через які вона входить до складніших систем; ці функції породжує структура, що обумовлює функції системи загалом, а також її частин і компонентів; педагогічні системи характеризуються прагненням до досягнення цілей, що є одним з їхніх системоутворювальних чинників; системі властива ієрархічність будови, що залежить від ступеня взаємозв'язків її частин і компонентів; у системі розрізняють процеси функціонування й розвитку; процеси функціонування відбиває структура стану, процеси розвитку – динамічна структура. Сьогодні головним пріоритетом розвитку системи освіти України є перетворення її на якісну галузь, наближення до міжнародних стандартів, збагачення її теоретичними і практичними розробленнями, забезпечення високоякісними кадрами. Нова українська школа (НУШ) – реформа загальної середньої освіти, що передбачає створення школи, де діти будуть навчатися через діяльність, а основна увага спрямована на розвиток компетентностей для життя, а не на запам'ятовування фактів. Саме

професійний розвиток педагогічних працівників в умовах Нової української школи змінює міжкурсову підготовку педагогів на системне навчання, до складу якого ми пропонуємо включити елементи формування професійно-педагогічного підприємництва учителя.

Новітній філософський словник [5] визначає синергетику як «сучасну теорію самоорганізації, нове світобачення, що пов'язується з дослідженням феноменів самоорганізації, нелінійності, невідновності, глобальної еволюції, вивченням процесів становлення порядку через хаос, біфуркаційних змін, незворотності часу, нестійкості як основоположної характеристики процесів еволюції». Педагогічна синергетика уможливорює дієвість нового підходу до означення проблем і самовизначення особистості, висвітлюючи їх в аспекті співтворчості та схильності до саморозвитку, а також системної відкритості [3]. У педагогічній науці, за В. Андрєєвим, чинне є таке визначення педагогічної синергетики: це «галузь педагогічного знання, що ґрунтується на законах і закономірностях синергетики, тобто законах і закономірностях самоорганізації та саморозвитку педагогічних, тобто освітньо-виховних систем» [1]. Педагогічна синергетика, на переконання В. Андрєєва, дає можливість по-новому підійти до розробки проблем розвитку педагогічних систем, розглядаючи їх, насамперед, із позиції «відкритості», співтворчості й орієнтації на саморозвиток. Процес самоорганізації складає мимовільне виникнення, відносно стійке існування у відкритих нерівнозначних системах нових структур. Самоорганізація в педагогічній системі передбачає наявність певної взаємодії між тими, хто навчає і навчається, що відповідає вимогам розвитку педагогічної системи. Це дає можливість зрозуміти і механізм розвитку педагогічного процесу. Синергетика як сучасна теорія розвитку й самоорганізації систем різної природи ґрунтується на міждисциплінарному підході до досліджуваних явищ і процесів, що уможливорює визначення спільних інтересів для дослідження процесів у складних динамічних системах, де відбувається прогресивна самоорганізація внаслідок спільних дій окремих частин неупорядкованої системи. У своїй дисертації на здобуття ступеня доктора наук Є. Кулик підкреслює відмінність системного та синергетичного підходів, яка полягає в тому, що системний підхід досліджує статичний стан об'єкта, де велике значення надається впорядкованості та рівновазі, вивчаються процеси організації систем, дослідження обмежуються переважно аналізом структури системи; взаємозв'язок компонентів, розвиток досліджуються як такі, що перебувають усередині системи. Синергетика ж дає змогу досліджувати процеси самоорганізації систем кооперативність процесів, покладених в основу самоорганізації та розвитку систем; вивчається сукупність зовнішніх і внутрішніх взаємозв'язків системи [10]. Науковці, які досліджують і розробляють ідеї синергетичного підходу в педагогіці (В. Андрєєв, В. Ігнатова, О. Князева, М.Ковалевич) зазначають, що систему освіти можна вважати відкритою, оскільки, по-перше, у ній постійно йде процес обміну інформацією між викладачем і тими, хто навчається, процес цілеспрямованого опанування

інформацією, під час якого з'являються нові цілі, методи й засоби навчання [9]. По-друге, зміст освіти постійно змінюється та оновлюється через швидке зростання обсягу наукової інформації та якісні зміни інформаційного простору, що викликає нелінійність процесу та результату. Результат освітнього процесу завжди відмінний від задумів його учасників. По-третє, постійні зміни в освітньому інформаційному просторі виводять систему зі стійкої рівноваги. Синергетичний підхід ґрунтується на домінуванні в освітній діяльності самоосвіти, самоорганізації, самоврядування й полягає у впливі на суб'єкт, що стимулює та спонукає до дії задля його саморозкриття та самовдосконалення, самоактуалізації у процесі співпраці з іншими людьми і з самим собою.

Особистісно-діяльнісний підхід передбачає організацію й управління власною діяльністю, переорієнтацію на поставлення і вирішення учителями конкретних професійних завдань за умови оволодіння ними орієнтувальною основою та алгоритмом виконання певного виду діяльності. Науковець Б. Долинський зазначає, що «оскільки будь-яка діяльність стимулюється потребою, то для учителя, який буде реалізовувати особистісно-діяльнісний підхід, головним є формування власної потреби щодо вироблення узагальнених способів засвоєння нових знань. Весь освітній процес в системі неперервної освіти повинен відбуватися «через особистість» учителя: врахування його мотивів, ціннісних орієнтацій, життєвих і професійних інтересів, перспективи і т. ін. [6]. Особисто-діяльнісний підхід актуалізує ідею продуктивного розвитку й саморозвитку особистісних і професійних якостей, інтересів і потреб фахівця [2]. У контексті нашого дослідження особистісно-діяльнісний підхід застосовується через таку організацію освітнього процесу, за якої педагог діє як активний суб'єкт пізнання і сам є ініціатором власного професійного саморозвитку, планування етапів навчальної діяльності пов'язаної з вивченням аспектів підприємництва в освіті, виконання самоконтролю готовності до власного професійного саморозвитку, генерування ідей, підприємницького мислення, складання бізнес-планів, аналізу й оцінки результатів своєї діяльності, здатності до самоосвіти, самонавчання, самоорганізації.

Педагогічна думка концентрує увагу на розвитку людини, котра, будучи одночасно і фізичною, і соціальною істотою, не лише вступає в політичні, організаційні й економічні відносини, а й одночасно самовизначається як особистість, тобто стає суб'єктом свого розвитку, що вимагає врахування в освітньому процесі ресурсів, тобто сукупності об'єктивно наявних умов, засобів, необхідних для реалізації конкретних дій особистості в освітньому процесі. Учений В. Павленко розглядає саму освіту як ресурс розвитку особистості, суспільства і держави, що втілюється у психолого-педагогічному проектуванні процесу освоєння людського досвіду як сукупності ресурсів освіти людини; у підтримці інноваційної діяльності в конкретних освітніх системах, інвестиціях у галузі освіти; у варіативності освітніх цінностей, цілей, змісту, форм і методів впливу на особистість, які можуть бути за певних умов ресурсом індивіда, суспільства, держави [12]. В. Лозова ресурсний підхід у педагогічній

науці визначає як сукупність технологій, способів, прийомів забезпечення, виявлення та використання ресурсів і розвитку потенціалів особистості з метою підвищення різних видів її діяльності, організації спілкування та стимулювання до самореалізації [11]. Аналіз ідей ресурсного підходу дозволяє уточнити окремі положення стосовно досліджуваної теми: перехід від можливості в реальність є прогресивною зміною, оскільки розширюються можливості самореалізації, і людина може більш повно розкритися. Результатом розвитку особистості є певні новоутворення, що виникають у процесі самореалізації, останні доповнюють ресурси людини, змінюючи й удосконалюючи її; особистість не так часто і неповною мірою використовує власні потенційні можливості. З метою покращення стану справи необхідно створювати умови, які б позитивно впливали на професійний розвиток учителя, тобто говориться про те, що ресурсний потенціал учителя впливає на готовність до здійснення підприємницької діяльності, а в подальшому і формування його професійно-педагогічного підприємництва. Це можна пояснити тим, що у процесі нарощування потенціалу учитель збагачується новими сенсами, цінностями, змінюється система його потреб. Удосконалення й реалізація підприємницького потенціалу підштовхує педагогів до руху вперед, до досконалості та впевненості у власних силах, ризикованості у прийнятті рішень, відповідальності і конкурентоспроможності.

Реалізація освітнього процесу з формування професійно-педагогічного підприємництва учителя в умовах неперервної освіти неможлива без інтегративного підходу, оскільки він визначає створення єдиного, цілісного змісту навчання на основі, насамперед, гармонійної реалізації міждисциплінарних зв'язків. Інтегративний підхід орієнтує на якість професійного розвитку педагога і досягнення ним гарантованого результату навчання, він націлений на якісне формування професійно-педагогічної компетентності учителя через інтеграцію різних видів його діяльності в процесі теоретичного і практичного навчання, максимально наближеного за змістом до умов професійної діяльності, і вимагає розробки інтегрованої освітньої документації та комплексного методичного забезпечення. Дослідник Г. Селевко у своїй праці виокремлює напрями, за якими вивчаються проблеми інтегрованого підходу в освіті, зокрема: методологічні проблеми інтеграції; використання інтегративно-диференційованого підходу до структурування змісту знань та освіти, зменшення багатопредметності, укрупнення освітніх галузей; концепція внутрішньопредметної інтеграції; формування системи знань інтегративними методами; поєднання в одних просторово-часових координатах різних технологій, методів, прийомів (концепція синтезу дидактичних систем); укрупнення дидактичних одиниць; інтеграція змісту професійної освіти; взаємозв'язки інтеграції та диференціації; проблеми розробки інтегрованих курсів в післядипломній педагогічній освіті; імовірісно-статистичні аспекти інтеграції. Отже, інтегративний підхід свідчить, що процес формування професійно-педагогічного підприємництва учителя має відбуватися на основі

об'єднання в ціле певних частин його професійної підготовки та підприємницьких навичок та вмінь. Такий підхід, на нашу думку, заснований на тому, що не можливо відразу і у всій повноті сформувати професійно-педагогічне підприємництво учителя. Воно є складним утворенням і його формування має розпочинатися з вироблення порівняно простих підприємницьких умінь і навичок учителя та продовжуватися в подальшому в розвитку його педагогічної діяльності.

Висновки. На основі аналізу наукових праць методологічними засадами дослідження формування професійно-педагогічного підприємництва учителя визначено провідні положення системного, синергетичного, ресурсного, особистісно-діяльнісного, інтегративного, акмеологічного та аксіологічного підходів. Доведено, що акмеологічний підхід орієнтує освітній процес на цілісний і стійкий професійний розвиток педагогів з новим інтегративним способом креативного мислення, сформованими здатностями самореалізації та адаптації в освітньому середовищі, тобто тих чинників, які закладено в основу підприємництва учителя, при цьому самоактуалізація та саморозвиток – це цінності аксіологічного плану, а професійно-педагогічне підприємництво – не базова, але інструментальна цінність. Системний підхід застосовуємо до аналізу професійної підготовки вчителя як множини взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільністю функцій та мети, єдністю управління та функціонування, що надає можливість представити цілісність структури особистості учителя в єдності всіх компонентів його професійно-педагогічної, особистісної та суспільної спрямованості. Синергетичний підхід ґрунтується на домінуванні в освітній діяльності самоосвіти, самоорганізації, самоврядування й полягає у впливі на процеси формування професійно-педагогічного підприємництва учителя, що стимулює та спонукає до дії задля його саморозкриття та самовдосконалення, самоактуалізації у процесі співпраці з іншими людьми. У контексті нашого дослідження особистісно-діяльнісний підхід застосовується через таку організацію освітнього процесу, за якої педагог діє як активний суб'єкт пізнання і сам є ініціатором власного професійного саморозвитку, планування етапів навчальної діяльності пов'язаної з вивченням аспектів підприємництва в освіті. Ресурсний підхід у визначаємо як сукупність технологій, способів, прийомів забезпечення, виявлення та використання ресурсів і розвитку потенціалу для формування професійно-педагогічного підприємництва учителя. Інтегративний підхід свідчить, що процес формування професійно-педагогічного підприємництва учителя має відбуватися на основі об'єднання в ціле певних частин його професійної підготовки та підприємницьких навичок та вмінь. Незважаючи на те, що кожен із представлених підходів розкриває сутнісні характеристики предметів та явищ, дослідження процесів формування професійно-педагогічного підприємництва учителя не може обмежуватися якимось одним із них. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці цілісної системи формування професійно-педагогічного підприємництва учителя засадах системного, синергетичного,

інтегративного, особистісно-діяльнісного, акмеологічного, аксіологічного та ресурсного підходів.

Література:

1. Андреев В. Педагогика творческого саморазвития. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1996. – 568 с
2. Балл Г. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). 2-ге вид., доп. Житомир : ПП «Рута», Видавництво «Волинь», 2008. 232 с.
3. Бусел В. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К: Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
4. Гончаренко С. Педагогічні дослідження: методологічні поради молодим науковцям. Вінниця: 2008. – 278 с.
5. Грицанов А. Новейший философский словарь. М: Книжный Дом, 2003. – 1280 с.
6. Долинський Б. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до здоров'язбережувальної діяльності з учнями молодших класів. Наука і освіта. № 4. 2013. С. 115-117.
7. Дубасенюк О. Фундаментальна акмеологія: засади вдосконалення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. Акмеологія в Україні: теорія і практика. 2010. № 1. С. 18–26.
8. Козловська І. Інтегративний підхід як загальнонаукова методологія в педагогічній науці: прогностичний аспект *Неперервна освіта: теорія і практика*. 2003. № 1. С. 59–68
9. Ковалевич М. Социально-психологические и педагогические проблемы профессионализации личности: синергетический подход. [Электронный ресурс] IV международная интернетконференция. 2011. С. 164–177. URL: <http://sites.google.com/site/konfep/Home/2-sekcia/kovalevic>
10. Кулик Є. Теорія і практика підготовки майбутніх учителів трудового навчання до педагогічної дослідницької діяльності : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2006. 421 с.
11. Лозова В. Наукові підходи до педагогічних досліджень: колективна монографія Харків, 2012. 348 с
12. Павленко В. Ресурсно-стильовий комплекс методів управління стресовими ситуаціями. Наука і освіта. 2004. № 6–7. С. 202–205.
13. Размолотчикова І. Формування професійного іміджу вчителя початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград : Кіровоградський державний педагогічний університет ім. В. Винниченка, 2011. 254 с.
14. Рогова Т. Розвиток професійно-педагогічної компетентності вчителя : методичний аспект. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 2004. Вип. 21. С. 197–206
15. Цецорина Т. Организация образовательного процесса в школе на основе ресурсного подхода : автореф. дисс. канд. пед. наук : 13.00.01. Белгород, 2002. 23 с.

References:

1. Andreev, V. (1996) *Pedahohyka tvorcheskoho samorazvytyia* [Pedagogy of creative self-development]. Kazan: Yzd-vo Kazanskoho un-ta. [in Russian].
2. Ball, H. (2008) *Oriientyry suchasnoho humanizmu (v suspilnii, osvutnii, psykhologichnii sferakh)* [Landmarks of modern humanism (in social, educational, psychological spheres)]. Zhytomyr: «Volyn» [in Ukrainian].
3. Busel, V. (2005) *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy*: [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. K; Irpin: Perun. [in Ukrainian].
4. Honcharenko, S. (2008) *Pedahohichni doslidzhennia: metodolohichni porady molodym naukovtsiam*. [Pedagogical research: methodological advice for young scientists.] Vinnytsia. [in Ukrainian].

5. Hrytsanov, A. (2003) *Noveishyi fylosofskyi slovar [The latest philosophical dictionary]*. M: Knuzhnyi Dom. [in Russian].
6. Dolynskiy, B. (2013) Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnikh uchyteliv do zdoroviazberezhualnoi diialnosti z uchniamy molodshykh klasiv. [Theoretical and methodical bases of preparation of future teachers for health-preserving activity with pupils of junior classes.] *Nauka i osvita - Science and education*, 4. pp. 115-117. [in Ukrainian].
7. Dubaseniuk, O. (2010) Fundamentalna akmeolohiia: zasady vdoskonalennia profesiino-pedahohichnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv. [Fundamental acmeology: principles of improving the professional and pedagogical training of future teachers.] *Akmeolohiia v Ukraini: teoriia i praktyka - Acmeology in Ukraine: theory and practice*, 1. pp. 18-26. [in Ukrainian].
8. Kozlovska, I. (2003) Intehrativnyi pidkhid yak zahalnonaukova metodolohiia v pedahohichnii nautsi: prohnostychnyi aspekt [Integrative approach as a general scientific methodology in pedagogical science: prognostic aspect] *Neperervna osvita: teoriia i praktyka - Continuing education: theory and practice*, 1. pp. 59-68. [in Ukrainian].
9. Kovalevych, M. (2011) Sotsyalno-psykholohycheskye y pedahohycheskye problemy professyonalizatsyy lychnosti: synerhetycheskyi podkhod. [Socio-psychological and pedagogical problems of personality professionalization: a synergetic approach.]. Retrieved from: <http://sites.google.com/site/konfep/Home/2-sekcia/kovalevic>. [in Ukrainian].
10. Kulyk, Ye. (2006) *Teoriia i praktyka pidhotovky maibutnikh uchyteliv trudovoho navchannia do pedahohichnoi doslidnytskoi diialnosti*. [Theory and practice of training future teachers of labor education for pedagogical research]. Doctor's thesis. Ternopil, [in Ukrainian].
11. Lozova, V. (2012) *Naukovi pidkhody do pedahohichnykh doslidzhen: kolektyvna monohrafiia* [Scientific approaches to pedagogical research] collective monograph Kharkiv, [in Ukrainian].
12. Pavlenko, V. (2004) Resursno-stylovyi kompleks metodiv upravlinnia stresovymi sytuatsiiamy. [Resource and style set of methods for managing stressful situations.] *Nauka i osvita - Science and education*, 6-7. pp. 202-205. [in Ukrainian].
13. Razmolodchykova, I. (2011) Formuvannia profesiinoho imidzhu vchytelia pochatkovykh klasiv u protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Formation of professional image of primary school teachers in the process of studying professional disciplines] *Candidate's thesis*. Kirovohrad : Kirovohradskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet im. V. Vynnychenka. [in Ukrainian].
14. Rohova, T. (2004) Rozvytok profesiino-pedahohichnoi kompetentnosti vchytelia : metodychnyi aspekt. [Development of professional and pedagogical competence of a teacher: methodological aspect.] *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty - Means of educational and research work*, 21. pp. 197-206. [in Ukrainian].
15. Tsetsoryna, T. (2002) Orhanyzatsiia obrazovatelnoho protsesa v shkole na osnove resursnoho pokhoda : [Organization of the educational process at school on the basis of a resource approach]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Belhorod.[in Russian].